

حذف یاران انرژی مشترکین پرمصرف با مدل قیمت‌گذاری IBT

گروه پژوهشی تحلیلگران فناور

عنوان و نام پدیدآور	:	حذف یارانه انرژی مشترکین پرمصرف با مدل قیمت‌گذاری IBT / نویسندگان گروه پژوهشی تحلیل گران فناور؛ نظارت و ویرایش علمی هادی عباسی، میثم دهقان؛ [برای] شبکه کانون‌های تفکر ایران. تهران: خیزش نو، ۱۳۹۵.
مشخصات نشر	:	۱۱۰ ص.: مصور (رنگی)، جدول (رنگی)، نمودار (رنگی).
مشخصات ظاهری	:	۲۵۰۰۰ ریال ۹-۹۴۶۵۹-۶۰۰-۹۷۸ :
شابک	:	
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	یارانه -- ایران
موضوع	:	Subsidies -- Iran
موضوع	:	انرژی -- مصرف -- ایران -- مدیریت
موضوع	:	Energy consumption-- Iran -- Management
موضوع	:	تعرفه -- ایران
موضوع	:	Tariff -- Iran
موضوع	:	اقتصاد خانواده -- ایران
موضوع	:	Home economics -- Iran
موضوع	:	ایران -- سیاست اقتصادی -- قرن ۱۴
موضوع	:	Iran -- Economic policy -- 21st century
شناسه افزوده	:	موسسه غیرتجاری گروه پژوهشی تحلیل گران فناور
شناسه افزوده	:	شبکه تحلیل‌گران تکنولوژی، ایران
رده‌بندی کنگره	:	۳۱۹۵HCV۹ / ی۲
رده‌بندی دیویی	:	۳۳۸/۹۵۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۵۰۳۰۵۸

حذف یارانه انرژی مشترکین پرمصرف با مدل قیمت‌گذاری IBT

نظارت و ویرایش علمی: هادی عباسی، میثم دهقان

طرح جلد: علی حسنی راوری

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

موسسه انتشارات خیزش نو: تهران - خیابان حافظ - پایین‌تر از خیابان آیت الله طالقانی - انتهای خیابان رشت -

پلاک ۶۷

تلفن: ۶۶۹۷۷۵۸۰ فکس: ۶۶۹۷۷۵۸۱

کلیه حقوق چاپ و نشر برای «موسسه غیرتجاری گروه پژوهشی تحلیل گران فناور» محفوظ است.

در کشور های توسعه یافته کانون‌های تفکر و یا اندیشه‌گاه‌ها اصلی ترین مراکز تصمیم سازی و سیاست پژوهی محسوب می شوند. شبکه کانون‌های تفکر ایران (ITAN) مجموعه ای متشکل از مراکز و گروه های تحلیلی برای اختصاصی است که از سال ۱۳۷۹ با هدف ارتقاء کارآمدی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران از طریق سیاست پژوهی و کمک به تصمیم گیری در حوزه های اقتصاد کلان، انرژی، صنعت، کشاورزی، مسکن، علم و فناوری و سلامت و پیشنهاد سیاست های مناسب به تصمیم گیران ایجاد شده است. با توجه به گسترش فعالیت های این شبکه، در اردیبهشت سال ۱۳۹۳ نام این مجموعه از «شبکه تحلیل گران فناوری ایران» به «شبکه کانون های تفکر ایران» تغییر یافت.

مجموعه حاضر، حاصل تلاش محققان و پژوهش گران حوزه اقتصاد و انرژی بوده که با محوریت آقایان مهندس سید حمیدرضا قریشی، دکتر سجاد حسینی و مهندس علی بابایی به سرانجام رسیده است. علاقه مندان می توانند نظرات کارشناسی خود را پیرامون محتوای این اثر، از طریق پست الکترونیکی ghorecyshi@elenoon.ir با گردآورندگان در میان بگذارند.

مطلب بعدی بهره‌وری انرژی است. من یک وقتی هم اینجا در یکی از همین سخنرانی‌های اول سال، چند سال قبل از این، این را گفتم که ادعا می‌شود و گفته می‌شود که اگر ما بتوانیم بهره‌وری انرژی را ارتقا بدهیم، بالا ببریم و صرفه‌جویی کنیم، صد میلیارد دلار صرفه‌جویی خواهد شد؛ مبلغ کم نیست مبلغ زیادی است؛ این را جلدی بگیرند. این همه کارهای گوناگون دارد در این حرکت انجام می‌گیرد، بعضی‌هایش غیر لازم، بعضی‌هایش مضر؛ خوب کار را در این جور بخش‌ها متمرکز کنند. این شد «اقدام و عمل»؛ اقدام یعنی این چیزها - البته شنیدم این، مصوبه‌ی مجلس هم هست؛ ارتقای بهره‌برداری از انرژی، مصوبه‌ی مجلس شورای اسلامی است - واقعاً بررسی کنند که اگر چنانچه یک چنین چیزی وجود دارد، باید روی این متمرکز بشوند و کار کنند.

بیانات رهبر معظم انقلاب در جلسه تهران و مجاوران حرم رضوی

۹۵/۱/۱

سال اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل

خلاصه مدیریتی

پیش از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، حجم یارانه پرداختی دولت برای حامل‌های انرژی بسیار زیاد بود. این امر موجب می‌شد از سویی شاخص شدت انرژی کشور در وضعیت نامطلوبی قرار گیرد و از سوی دیگر، افرادی که بیشتر انرژی مصرف می‌کردند، از «یارانه پنهان انرژی» به صورت مزایای رفاه برخوردار شوند و عدالت در توزیع یارانه رعایت نشود. با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، قیمت حامل‌های انرژی افزایش یافت و عواید حاصل از افزایش قیمت به صورت یکسان در قالب یارانه نقدی در اختیار مردم قرار داده شد. تصویب و اجرای این قانون دو هدف اصلی را دنبال می‌کرد: عادلانه‌تر شدن توزیع یارانه‌ها و کنترل مصرف انرژی.

گرچه در ابتدای اجرای این قانون مصرف انرژی در کشور کاهش یافت، حجم یارانه‌های انرژی کمتر شد و وضعیت توزیع یارانه‌ها عادلانه‌تر گردید، اما ثابت نگه داشتن قیمت اسمی حامل‌های انرژی از سویی، و افزایش چشمگیر نرخ ارز و کاهش ارزش ریال از سوی دیگر، مجدداً اختلاف قیمت فروش داخلی انرژی با قیمت‌های آزاد افزایش پیدا کرد. این موضوع سبب شد مصرف حامل‌های انرژی و حجم یارانه‌های پرداختی دولت مجدداً افزایش یابد و آثار هدفمند کردن یارانه‌ها تا حدی خنثی شود.

در حالی که با توقف اجرای قانون هدفمندی در سال‌های ۹۰ و ۹۱ وضعیت کشور از نقطه مطلوب فاصله گرفته بود، در انتهای سال ۹۲ و ابتدای ۹۳، دولت یازدهم اجرای مراحل بعدی هدفمندی را کلید زد. اما پیشی گرفتن حجم یارانه‌های نقدی بر درآمدهای ناشی از آزادسازی قیمت در گام اول اجرای قانون و بروز کسری منابع، موجب شد در گام دوم و سوم هدفمند کردن یارانه‌ها، صرفاً افزایش درآمد دولت مدنظر قرار گیرد و قیمت حامل‌های انرژی برای

همه مشترکین به صورت یکسان افزایش یابد. از سوی دیگر، دولت تلاش کرد در راستای کاهش حجم یارانه‌های پرداختی و عادلانه‌تر کردن آن، ابتدا درخواست انصراف داوطلبانه از دریافت یارانه نقدی را مطرح کند و سپس یارانه نقدی سه دهک درآمدی بالا را حذف نماید که البته چندان موفق نبود.

افزایش یکسان قیمت حامل‌های انرژی برای همه مشترکین در سال‌های ۹۲ تا ۹۴ و همچنین تمرکز بر حذف یارانه نقدی به جای تمرکز بر حذف یارانه پنهان انرژی، همگی برخلاف رویکردهای اصلی قانون مذکور هستند. چرا که افزایش یکسان قیمت حامل‌های انرژی برای عموم مشترکین از یک سو تاثیری بر کنترل مصرف انرژی ندارد و از سوی دیگر به دلیل فاصله‌ای که امروز هم بین قیمت‌های فروش داخلی و قیمت آزاد انرژی وجود دارد، عدالت در توزیع یارانه رعایت نمی‌شود. چرا که در این شرایط هر کس بیشتر انرژی مصرف کند همچنان از یارانه پنهان بیشتری برخوردار می‌گردد. علاوه بر این، با توجه به ضعف زیرساخت‌های اطلاعات اقتصادی کشور، شناایی افراد پر درآمد و کم درآمد اغلب با خطا روبه‌روست. به همین دلیل، تمرکز بر حذف یارانه نقدی، درک‌های بالای درآمدی نه تنها به سادگی امکان‌پذیر نیست بلکه ممکن است عادلانه هم نباشد. از این رو، در حالی است که مصرف انرژی تمامی خانوارها از طریق کارت‌های سوخت و کترهای آب و برق و گاز قابل سنجش است، در نتیجه می‌توان به جای حذف «یارانه نقدی خانوار» یا «پر درآمد» بر «حذف یارانه پنهان انرژی مشترکین پرمصرف» تمرکز نمود که هم عادلانه‌تر است و هم نشان مثبت بر کاهش شدت انرژی دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد، مشترکین پرمصرف، اغلب درآمدزایان نیز هستند و در نتیجه حذف یارانه انرژی پرمصرف‌ها تبعات اجتماعی کمتری به همراه دارد.

در همین راستا، بررسی‌های کارشناسی نشان می‌دهد حذف یارانه پنهان انرژی مشترکین پرمصرف از طریق استفاده از مدل تعرفه‌گذاری پلکانی افزایشی (IBT) راهبرد مطلوب اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌هاست. بر اساس این مدل، ابتدا بر مبنای روند مصرفی عموم مردم و با لحاظ شرایط اقلیمی و فصلی، میزانی از مصرف انرژی به عنوان «الگو» تعیین می‌شود. آن‌گاه قیمت انرژی برای مصارف بالاتر از الگوی مصرف به صورت پلکانی و با قیمت آزاد و حتی بیشتر از آن محاسبه می‌شود و برای مشترکینی که در حد الگو مصرف می‌کنند،

قیمت در محدوده فعلی ثابت می ماند یا کمتر افزایش می یابد. مطالعه تجربیات جهانی نشان می دهد اجرای این مدل توانسته است تا ۱۵٪ و در مواردی حتی تا ۳۰٪، مصرف انرژی را کاهش دهد. تفاوت اصلی مدل IBT با تعرفه های پلکانی کنونی این است که اولاً در شرایط فعلی، تعرفه تمامی پله ها کمتر از قیمت آزاد و عملاً «یارانه ای» است و در نتیجه، همچنان هر کس بیشتر انرژی مصرف کند، یارانه پنهان بیشتری می گیرد. ثانیاً اختلاف تعرفه پله ها بسیار کم بوده و قیمت های پلکانی فعلی، اثر ملموسی بر کاهش مصرف ندارد.

حذف یارانه پنهان انرژی مشترکین پرمصرف نسبت به رویکردهای فعلی اجرای قانون هدفمند کردن رانه ها چندین مزیت اصلی دارد:

۱- با استفاده از این مدل مشترکین پرمصرف به اصلاح رفتار خود ترغیب می شوند و شاخص شدت انرژی بهبود می یابد. در حالی که افزایش یکسان قیمت انرژی برای عموم مردم و یا حذف یارانه نقدی پرداخته ها، تاثیر مثبتی بر کنترل مصرف ندارد. در عین حال، آزادسازی قیمت ها زمینه را برای احیای اقتصاد بخش انرژی کشور فراهم می کند.

۲- اجرای این مدل شاخص عدالت و توزیع یارانه ها را بهبود می دهد؛ چرا که با اجرای آن، مصرف انرژی بیشتر، با یارانه بیشتر همراه می ماند بود. به علاوه چون در مدل IBT فقط پرمصرف ها - که عموماً پردرآمدترند - مشمول افزایش قیمت محسوس می شوند، به عموم مردم و به ویژه اقشار کم درآمد فشار وارد نمی شود.

۳- بهره گیری از این مدل، نارضایتی اجتماعی کمتری ایجاد می کند. چرا که الگوی مصرف به شیوه ای تعیین می شود که اکثریت مردم از افزایش قیمت مصون باشند و قیمت انرژی تنها برای اقلیت پرمصرف، آزاد شود. اما در حال حاضر، همه مردم مشمول افزایش قیمت می شوند و در نتیجه، نارضایتی عمومی بیشتر است.

تمامی این مزایا در حالی به دست می آید که نه تنها درآمد مدنظر دولت به طور کامل محقق می شود بلکه حتی می تواند بیش از مراحل دوم و سوم اجرای قانون، افزایش درآمد داشته باشد. محاسبات نشان می دهد دولت می تواند با بهره گیری از مدل IBT در مراحل بعدی اجرای قانون هدفمندی، بر اساس قیمت های نفت ۴۰ دلار تا ۱۰۰ دلار بر بشکه، از ۱۶ هزار تا ۲۸ هزار میلیارد تومان در سال افزایش درآمد داشته باشد.

فهرست مطالب

فصل اول: مقدمه	۱۵
۱-۱- قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و ضرورت اصلاح شیوه اجرای آن	۱۶
۲-۱- تعریف اصطلاحات کلیدی	۱۹
فصل دوم: ضرورت‌ها و اولویت‌های حذف یارانه انرژی از بخش‌های مختلف	۲۱
۱-۲- ضرورت حذف یارانه پنهان انرژی	۲۲
۲-۱-۱- باعاده به بودن یارانه پرداختی به انرژی	۲۲
۲-۱-۲- وضعیت نامناسب شرکت انرژی در ایران	۲۶
۲-۲- اولویت‌های حذف یارانه انرژی از بخش‌های مختلف	۲۸
۳-۲- زمینه‌های قانونی اصلاح الگوی مصرف و حذف یارانه‌های انرژی	۳۳
فصل سوم: تشریح مدل IBT	۳۷
۱-۳- تعریف الگوی مصرف و مدل IBT	۳۸
۲-۳- بررسی تجربیات جهانی استفاده از مدل IBT	۴۰
۳-۳- مزایای اصلی اجرای مدل IBT نسبت به رویکرد فعلی برای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها	۴۵
۴-۳- نتایج اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و قیمت‌گذاری پلکانی	۴۶
۱-۴-۳- تاثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف برق	۴۶
۲-۴-۳- تاثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف گاز	۴۷
۳-۴-۳- تاثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف بنزین	۴۸
۵-۳- اصلاح تعرفه آب بر اساس مدل IBT در ایران	۵۰
۶-۳- تفاوت راهبرد IBT با تعرفه‌های پلکانی کنونی در بخش خانگی	۵۱
فصل چهارم: پیشنهاد اصلاح تعرفه انرژی در بخش خانگی بر اساس مدل IBT	۵۳

- ۴-۱- معرفی دو شاخص «تعرفه پلکان» و «تعرفه میانگین»..... ۵۴
- ۴-۲- رویه‌های مختلف اصلاح تعرفه انرژی بر اساس مدل IBT..... ۵۵
- ۴-۲-۱- آزادسازی تعرفه پلکان با عبور از الگو (رویه سقف یارانه)..... ۵۵
- ۴-۲-۲- آزادسازی با عبور از الگو و افزایش پلکانی قیمت تا حذف یارانه در پله آخر (رویه یارانه صفر)..... ۵۵
- ۴-۲-۳- تامین بخشی از یارانه کم مصرف‌ها از طریق پرمصرف‌ها (رویه یارانه منفی)..... ۵۶
- ۴-۲-۴- یارانه یکسان برای همه (رویه یارانه برابر)..... ۵۶
- ۴-۲-۵- انتخاب رویه مطلوب..... ۶۱
- ۴-۳- معرفی پیشنهاد، برق خانگی بر مبنای مدل IBT..... ۶۱
- ۴-۴- تعرفه پیشنهادی گاز خانگی بر مبنای مدل IBT..... ۶۸
- ۴-۵- بررسی انطباق تعرفه کنونی آب شرب خانگی با مدل IBT..... ۷۵
- ۴-۶- محاسبه درآمد حاصل از اجرای مدل IBT در بخش خانگی..... ۷۶
- فصل پنجم: پیشنهاد اصلاح تعرفه سوخت در بخش حمل و نقل بر اساس مدل IBT..... ۷۷
- ۵-۱- چارچوب اجرای مدل IBT در بخش حمل و نقل..... ۷۸
- ۵-۲- نحوه اصلاح قیمت بنزین..... ۷۹
- ۵-۳- اتخاذ تدابیر خاص برای تاکسی‌ها، وانت‌بارها و مشاغل خاص..... ۸۲
- ۵-۴- نحوه اصلاح قیمت گازوییل..... ۸۴
- ۵-۵- درآمد دولت از اجرای مدل IBT در بخش حمل و نقل..... ۸۵
- فصل ششم: چارچوب اجرای مدل IBT در بخش صنعت..... ۸۷
- ۶-۱- تمرکز بر صنایع انرژی‌بر و محصولات عمده آن‌ها..... ۸۸
- ۶-۲- تعیین الگوی مصرف برای هر صنعت و هر محصول عمده..... ۸۹
- ۶-۳- کاهش سالانه الگوی مصرف ویژه انرژی تا رسیدن به استاندارد جهانی..... ۹۰
- ۶-۴- الزامات اصلاح قیمت انرژی در بخش صنعت..... ۹۱

فصل هفتم: افق های اصلاح قیمت گذاری انرژی در آینده	۹۳
۱-۷- افزایش تدریجی الگوی مصرف و آزادسازی تعرفه همه پلکان ها	۹۴
۲-۷- وضع عوارض و مالیات بر مصرف سوخت	۹۵
۳-۷- شناورسازی قیمت ها	۹۵
فصل هشتم: پاسخ به سؤالات متداول پیرامون مدل IBT	۹۷
فصل نهم: جمع بندی و نتیجه گیری	۱۰۵
منابع	۱۰۹